

Sedan omnämnda föreskrifter blifvit utfärdade, antogo församlingsnämnderna, efter öfverenskommelse, »reglor», som skulle tjäna »till rättesnöre för sin verksamhet och ledning för sine Ledamöter vid utöfvandet af deras befattningar».¹ Några af dessa anvisningar anföras såsom bevis för den noggrannhet, med hvilken fattigvårdens målsmän sökte uppfylla sina förpliktelser mot de fattiga och samhället.²

»Vid början af hvarje år böra, genom sedlar, hvartill tryckta blanquetter blifva att tillgå, Husegarne uti Districtet underrättas af Ordningssmannen om hans och Suppleantens uppdrag, om deras bostad och om tiden, på hvilken de kunna träffas, på det att Husegarne må vara i tillfälle, att i dessa afseenden lemna erforderlig anvisning åt alla hos dem boende personer, som kunna vara i behof att om biträde anlita Ordningssmannen eller hans Suppleant. — Då för den betryckte ej annat kan vara, än en hugsvalelse, att röna deltagande af bättre lottade likar, och redan den omständigheten, att af dem icke föraktas och försmås, utan med välvilja och ömhet omfattas, understundom kan lemna en tröst i motgången och en uppmuntran till arbetsamhet och goda seder; samt möjligen någon gång äfven beveka ett förhärdadt hjerta; så bör Ordningssmannen besöka de arbetande, de nödställde, de ringare och fattige inom Districtet, för att inhemta en noggrann kännedom om deras samsättningar, vilkor och omständigheter. Vid dessa besök är dock nödvändigt, att Ordningssmannen iakttager all möjlig grannlagenhet i sitt förhållande till de personer, med hvilka han föres i beröring, helst första vilkoret, för att kunna välgörande verka, är, att vinna ett förtroende, som aflägsnar äfven den ringaste misstanka, att obehörigen vilja intränga på det husliga området, för att blotta dess svagheter och brister. Börande derföre Ordningssmannen så förfara, att den betryckte, den vanlottade, ja till och med

¹ Transsumt af Kongl. Maj:ts Stadga, angående Fattigvården i Stockholms Stad den 1 April 1843 och Reglor för Församlings-Nämndernas Afdelning för Ordningssmål. Sthlm 1844. — Dessa regler fastställdes af stadsnämnden den 19 Juni 1844.

² I Storkyrkoförsamlingen och äfvenså i Jakobs och Johannes församling organiserades redan 1840 dylika ordningsnämnder med uppgift att hjälpa de fattiga. De för Storkyrkoförsamlingens ordningsnämnd i maj 1840 antagna stadgar hafva tydligt tjänat till förebild för de anförda föreskrifterna, såsom synes af följande paragraf, hvilken återfinnes under rubriken: Om fattigvården, i Statistik öfver Sverige af Carl af Forshell, en för de fattiges väl mycket verksam man. »Framför allt är det angeläget, att Ordningssmännen besöka, efterhöra och taga en noggrann kännedom om de arbetande, de nödställde, de ringare och de fattige, samt att de noga underrätta sig om deras yrken, vilkor och omständigheter. Ett sådant deltagande är för den vanlottade och behöfvande en verklig hugsvalelse, som inom sig kan bära fröet till en välsignelserik frukt. Endast den omständigheten att icke föraktas och försmås, utan med ömhet och välvilja omfattas af bättre likar, kan beveka och förbättra äfven ett redan förhärdadt hjerta. Också är här Kommunalvårdens rätta, oändliga fält. Ty i sjelfva verket är Kommunalvården icke annat än familjevård utsträckt till Kommunen. Det torde i sammanhang härmed böra erinras, huru maktpåliggande det är, att Ordningssmännen iakttaga nödig grannlagenhet i sina förhållanden till de personer, med hvilka denna befattning förer dem i beröring. Första vilkoret för att kunna verka, är att vinna förtroende. Ett förtroende, som aflägsnar äfven den ringaste misstanka om en uppsyningsman, hvilken obehörigen söker intränga på det husliga området, för att blotta dess svagheter och brister. Den betryckte, den vanlottade, ja till och med den vilseförde bör vara förvissad, att han i ordningssmannen ser en vän, som ömmar för hans belägenhet och upprigtigt önskar att förbättra densamma».

den vilseförde må finna, att han i Ordningssmannen ser en målsman eller en vän, som ömmar för hans belägenhet och uppriktigt önskar att förbättra densamma. — En synnerlig uppmärksamhet bör Ordningssmannen egna deråt, att de obemedlades barn icke lemnas åt vanvård, samt vänjas vid sjelfsvåld, bruk af starka drycker och kringstrykande på gatorna i lättja och under utöfning af tiggeri och annan vanart. Han bör tillse, att barnen hållas till ordentlig skolgång i någon af de allmänna undervisningsanstalter, som inom församlingen finnas, samt att uteblifvande derifrån, under förebärande af sådana förhinder, som vårdslösa föräldrar vanligen till ursäkt framställa, så vidt möjligt är, ej må ega rum. — Finnas inom Districtet barnhusbarn, uttagna till försörjning och uppfostring, hvarom Ordningssmannen eger att göra sig underrättad af den förteckning å sådana barn, anförtrödda åt personer inom församlingen, hvilken Directionen öfver Allmänna Barnhuset hvarje år aflemnar, så bör han, genom besök hos de personer, af hvilka dessa barn blifvit emottagna, efterse, huru barnen vårdas, och, der så erfordras, vidtaga de åtgärder, som äro ändamålsenliga, samt, efter förekommande omständigheter, göra anmälan om förhållandet antingen hos nämnda Direction eller hos Ordnings-Nämnden. — Anmäler sig hos Ordningssmannen fattig, men arbetsför, person inom Districtet, med begäran om biträde, för erhållande af sysselsättning till sitt försörjande, hänvise han, efter sig företeende omständigheter, sökanden, försedd med erforderliga bevis, antingen till den under Stads-Nämndens Afdelning för ordningsmål ställda Bureau, eller, i den mån frivilliga arbetshus blifva inrättade, till det arbetshus af sådan beskaffenhet, som för församlingen finnes. — Erhåller åter Ordningssmannen kunskap om, att inom hans District finnes person, som är sjuk eller orkeslös, och, i följd deraf, uti behof af hjälp, åligger det honom, att lemna sådan person det bistånd, som af omständigheterna påkallas. I afseende härå är emellertid angeläget, att Ordningssmannen, innan vidare åtgärd vidtages, gör sig noga underrättad om förhållandet med personen och hans belägenhet, samt i öfrigt, vid meddelandet af betyg och anmälanden, iakttager de föreskrifter, hvilka gälla för de välgörenhetsanstalter, om hvilkas anlitande fråga är».

Af hvad i det föregående är sagdt, inses lätt, att redan från första dagen af stadsnämndens verksamhet förelades tjänstemännen inom såväl nämndens expedition som dess kammarkontor ett ganska vidlyftigt och ansträngande arbete.

Om fattigvårdsmedlens förvaltning heter det i stadgan: »Af Stadsnämnden utses trenne dess Ledamöter, för att öfvertaga dess cassaförvaltning, jemte dermed förenad bokföring; dock böra alla till stadsnämnden hörande inkomster, för dess räkning, uti Rikets Ständers Bank insättas, samt alla utgifter, efter anordning af Stadsnämnden, på Banken assigneras». Med tiden blefvo nämndens räkenskaper och bokföring allt vidlyftigare. Härtill bidrog i sin mån, att nämnden fick sig ålagdt att själf uppbära inflytande medel, såsom uttaxerade försörjningsafgifter, vissa straffböter m. m. samt efter

1846 äfven folkskoleafgifter. Fattigmedlen beräknades allt fortfarande »efter stadgade grunder». Folkskoleafgifterna skulle utgå af hvarje mantalsskrifven person, som fyllt 18 år, med 12 sk. b:ko för man och 6 sk. b:ko för kvinna. Men församlingarna ägde rätt att vid inträdande behof besluta ytterligare uttaxering, hvilket hade till följd, att dessa afgifter inom församlingarna blefvo till beloppen mycket olika. Dessutom var sättet för uppbörden af alla dessa medel tämligen inveckladt och kostsamt. Först efter upprepade framställningar medgaf K. Maj:t, att fattigmedlen fingo uppbäras på samma sätt som kronoutskylder mot en provision, som tillföll kronouppbördsverkets kommissarier.

Hvad beträffar arbetet inom stadsnämndens expedition, blef det i synnerhet betungande till följd af de mångfaldiga utredningar och förslag, som föranleddes af den nya organisationens genomförande.

Med nämndens expedition var i öfrigt förenad en byrå, »der en hvar, efter derom af ordningsmännen eller suppleanter meddelad hänvisning, äger att, för erhållande af arbete eller sysselsättning sig anmäla och hvarst på requisition af vederbörande anvisningar meddelas å hos Byråen sålunda anmälda samt godkända arbetsbiträden i allehanda lofliga yrken, näringsfång och företag, der behof af sådana biträden kunna för längre eller kortare tid påkallas». Om befintligheten af denna byrå upplystes allmänheten genom utfärdad kungörelse.

En annan uppgift var nämndens expedition förelagd, nämligen upprättandet af det i stadgan påbudna registret — den s. k. liggaren — öfver alla i Stockholm boende underhållstagare¹. Infordran af dylika upplysningar särskildt från en del välgörenhetsanstalter och pensionsinrättningar förorsakade tjänstemännen otroligt besvär, såsom framgår af nämndens öfverläggningar och rundskrifvelser. Liggarens betydelse angifves i följande uttalande:² »En stor brist är genom denna Liggare afhulpen vid Fattigvårdens behöriga bestridande uti Stockholm, der en så betydlig mängd allmänna och enskilda stiftelser finnes till den nödställdes bispringande. Medelst utdrag af Liggaren jemte betyg ifrån Ordningssmannen i Districtet, hvilka begge handlingar kostnadsfritt meddelas, styrker den hjälpsökande lätt om eller till hvad belopp understöd redan förut erhållits, och det torde icke numera böra inträffa, hvad tillförene någon gång lärer varit fallet, att en eller annan person riktat sig med underhåll till jembörelsevis allt för frikostigt belopp från flera välgörande stiftelser».

Genom liggaren kom dessutom den legala fattigvården, så godt sig göra lät, i närmare förbindelse med den enskilda välgörenheten, hvilken redan då för tiden icke var obetydlig. Sammanlagda antalet underhållstagare icke tillhörande fattigvården uppgick nämligen 1844 till 3,757 personer, hvilka tillsammans åtnjöto i understöd 103,741 r.dr. Omkring tjugu år senare beräk-

¹ P. M. på de Barmhertighets Inrättningar m. fl. till hvilka Stads Nämnden under den 21 December 1843 aflätit Circulair för erhållande af uppgifter å underhållstagare. I fattigvårdsnämndens arkiv.

² Berättelse öfver verkställd granskning af Hufvudstadens Fattigvårds förvaltning för år 1844, afgifven den 4 aug. 1845.

nades antalet af dessa understödstagare till 4,113 och de lämnade understöden till 206,419 R:dr. En annan möjlighet för nämnden att komma i beröring med enskilda stiftelser var angifven i stadgan, där nämnden bemyndigades att för vård af nödställda anlita Serafimerlasarettet, Danviks hospital, Drottninghuset, Allmänna barnhuset m. fl. I öfrigt må sägas, att stadsnämnden icke skydde att, när så befanns nödigt, äfven sätta sig i förbindelse med den välgörande allmänheten och vädja till dess offervillighet för att i tider af missväxt eller farsot erhålla hjälp åt de fattiga eller, i motsats härtill, då det ansågs nödvändigt att hämma ett ohejdadt tiggeri, för att varna mot en skadlig beredvillighet att visa medlidande mot lättjefulla och sedeslösa bettlare.

Handläggningen af rättsliga frågor hade till en början varit anförtrodd åt en af nämndens ledamöter men med tiden blifvit allt mer tidsödande och betungande, hvarför en aflönad ombudsman anställdes med bemyndigande »att, utan serskild Fullmakt, i alla Stockholms Stads Fattigvård rörande mål och ärenden, vid såväl högre som lägre Domstolar och Exekutions säten samt hos Kongl. Maj:t Fattigvårdens rätt och talan, i laga ordning, bevaka och utföra».¹ En af ombudsmannens viktigaste uppgifter var »att väcka och utföra talan emot andra fattigvårdssamhällen om emottagande till fattigförsörjning af personer, hvilka härstädes tilldelats fattigunderstöd, utan att tillhöra Stockholms Fattigvårdssamhälle, samt om ersättning för de kostnader, Hufvudstadens Fattigvård för sådana personer fått vidkännas; att, å Stadsnämndens vägnar, bemöta dylika anspråk, som af andra fattigvårdssamhällen eller myndigheter emot Stockholms Fattigvårdssamhälle kunna framställas». Ersättning för lämnad fattigvård hade väl dessförinnan — ehuru sparsamt — blifvit erlagd till staden, exempelvis 1850, då hela beloppet utgjorde 67 r:dr 7 sk., men därefter mångdubblades ersättningssumman och uppgick 1863 till 4,503 r:dr 48 öre, då likväl staden å sin sida hade måst till andra kommuner erlagga 1,533 R:dr 96 öre för vård åt hufvudstaden tillhörande fattiga.

3.

Barnavård och uppfostringsanstalter. — Fattigsjukvård och fattigunderstöd. — Centralisering af fattigvårdsinrättningar. — Försörjnings- och arbetsinrättningar. — Fattighärbergen och arbetarebostäder.

Enligt gällande föreskrifter hade öfverstyrelsen för fattigvården att sörja för värlösa barns vård och undervisning, fattiga sjukas tillsyn och skötsel samt nödställdas försörjning genom upptagning å inrättning eller beviljande

¹ Instruktion för Stockholms Stads Nämnds Ombudsman. Gillad och antagen den 21 Januari 1856. I fattigvårdsnämndens arkiv.

af understöd. Mångfaldiga svårigheter skulle möta stadsnämnden vid utförandet af dess värf, men den kraft och konsekvens, med hvilka arbetet fullföljdes, tillförsäkrade nämnden slutligen det inflytande, som fattigvårdsstadgan velat gifva densamma.

Såsom ledning för en kort framställning häraf torde tjäna, förutom nämndens protokoll, de af revisorerna under åren afgifna berättelserna. Det bör ju vara lämpligt att för bedömandet af nämndens åtgöranden äfven lyssna till revisorernas ord och mening.

Fattiga barns vård och uppfostran voro föremål för stadsnämndens synnerliga omtanke. Erfarenheten hade visat, i hvilket ohyggligt elände en mängd barn växte upp i hufvudstaden. Ofta var deras enda räddning att blifva upptagna af polisen. Tyvärr hade nämnden icke till sitt förfogande en inrättning, där den kunde hysa och vårda dylika föräldralösa, öfvergifna och värnlösa varelser, och därför vände den sig redan 1844 till Stockholms Allmänna barnhus och träffade öfverenskommelse angående omhändertagande af sådana olyckliga barn, som kunde räddas antingen genom vård å Barnhuset eller genom utackordering till fosterföräldrar i landsorten.¹ Öfverenskommelsen härom tillämpades intill 1850, då K. Maj:t utfärdade nytt reglemente för denna inrättning. »Till följd af det för Allmänna Barnhuset utfärdade Reglemente», säga 1852 års revisorer,² »har denna Inrättnings verksamhet och biträde åt Stockholms Fattigvård undergått en så väsendtlig förändring och inskränkning att, — då före nämnda tid Fattigvårdens förbindelse att om fattiga och föräldrawård saknande barn inom Hufvudstaden draga försorg, enligt det tydliga innehållet i Kongl. Stadgan angående Fattigvården i Stockholms Stad, icke sträckte sig längre än till sådana barn, som för bristande utrymme ej kunde å Allmänna Barnhuset intagas, hvaraf ostridigt måste följa, att Barnhuset då betraktades, hvar detsamma, också allt från sin första upprinnelse varit, såsom en Inrättning, afsedd att lemna kostnadsfri vård åt Stockholms Kommun tillhörande fattiga barn af alla åldrar — Barnhus-Inrättningen deremot nu mera icke till vård emottager något barn öfver 6 år, och en dryg inlösningssafgift skall erläggas för alla barn under berörda ålder, som i Barnhuset intagas, med undantag endast för hittebarn och sådana i Stockholm befintliga värnlösa barn, hwilkas föräldrar eller vårdare aflidit, blifwit häktade eller intagna på dårhus, sjukhus eller annan välgörehets-anstalt, hwilka barn, uppgående, under wanliga förhållanden, till ett jmförelsewis ringa antal årligen, få utan afgift å Barnhuset emottagas, dock, såsom Reglementet uttryckligen innefattar, endast provisoriskt, intill dess föräldrarne blifwit upptäckte, från häkte frigifne eller tillfrisknat och pröfwat vara i tillfälle att barnen återtaga, eller i fråga

¹ Protokoll för Stockholms Stads Nämnds afdelning för fattigvård den 14 Januari 1845. I fattigvårdsnämndens arkiv.

² Berättelse af Revisorerne till granskning af Stockholms Stads Fattigvårds förvaltning för år 1852, afgifven den 15 sept. 1853.

om barn, som tillhöra annat fattigvårds-samhälle än Stockholms stad, författningsenlig åtgärd hunnit att i afseende å dem widtagas». Detta stod nu icke att ändra. Till åstadkommande af fortsatt samverkan mellan Barnhuset och fattigvården utsågos delegerade, som hos K. Maj:t sökte ändring i det nya reglementet, så att Barnhuset skulle mot en mindre afgift mottaga barn tillhörande Stockholm. Men då K. Maj:t icke fann skäl bevilja en dylik eftergift, träffades slutligen den öfverenskommelsen, att barn af ogifta mödrar fingo till ett visst antal och mot en nedsatt afgift intagas å barnhuset. Därjämte beslöt nämnden, att öfriga värnlösa skulle af församlingsnämndernas fattigvårdsafdelningar ombändertagas och till fosterföräldrar härstädes anförtros.

Under sådana förhållanden fann stadsnämnden det vara angeläget att åstadkomma en ändamålsenlig reglering af utackordringen inom hufvudstaden. Nämnden utsåg 12 af sina ledamöter, hvilka tre i sänder enligt dem emellan öfverkommen ordning skulle i egenskap af »Stads Nämndens Delegerade för Barnavård», hvarje onsdag eller, om helgdag då inträffade, följande söckendag å rådhuset sammanträda och med nämndens rätt besluta i allt, hvad som afsåg beredande af vård åt fattiga och värnlösa barn. Enligt de regler¹, som af stadsnämnden samtidigt utfärdades, ägde delegerade att bestämma: om inlösande å Allmänna barnhuset af barn under 6 års ålder emot en emellan barnhusdirektionen och stadsnämnden för tillfället öfverkommen afgift; — om utackordring å landsbygden, genom barnhusdirektionens åtgärd, af barn öfver 6 års ålder i mån af därå från Allmänna barnhuset till stadsnämnden ingående rekvisitioner; — om intagning å Stockholms stads uppfostringsinrättning af barn inom den därför bestämda ålder af 10—14 år; — samt om vårdande genom vederbörande församlingsfattigvårdsstyrelses försorg, af de barn, för hvilka annan utväg ansågs icke kunna eller böra beredas, ägande delegerade i detta afseende att, där så lämpligen ske kunde, bestämma beskaffenheten och beloppet af det barnavårdsunderstöd, som genom fattigvårdsstyrelsen borde meddelas.

Reglerna innehålla dessutom några anvisningar, som fortfarande äga sitt intresse. Där bestämdes: »Remisserna underskrifvas af de Delegerade, som i beslutet deltagit; skolande remisser till så väl Allmänna Barnhuset som Uppfostringsinrättningen sednast dagen efter beslutets fattande till vederbörande Inrättning directe öfversändas». Vidare föreskrefs: »Ansökning om barnavårds understöd skall åtföljas af barnets dopsedel, jemte prest- och Ordningssmannas-intyg; Delegerade öppet lemnadt att, der så nödigt pröfvas, infordra jemväl andra betyg, äfvensom att hänvisa sökande till Kongl. Poliskammaren för undersökning beträffande sådana förhållanden, som icke lämpligen kunna hos Delegerade utredas». Slutligen fastställdes: »Då Delegerade bestämma beloppet af det barnavårds understöd, som genom vederbörande Församlings Fattigvårds Styrelse må meddelas, tjenar såsom allmän grund derför, att för barn i 1:a året beviljas 1 R:dr b:co i veckan, för barn mellan 1—2 år beviljas 32 sk. b:co i veckan, för barn mellan 2—3 år beviljas 24

¹ Reglor för Stads Nämndens Delegerade för Barnavård, fastställda den 18 April 1853. Stadsnämndens protokoll för samma dag. I fattigvårdsnämndens arkiv.

sk. b:co i veckan, för barn mellan 3—6 år beviljas 16 sk. b:co i veckan, för barn mellan 6—14 år beviljas 1 R:dr b:co i månaden».

Delegerade för barnavård trädde i verksamhet den 4 maj 1853. Vid företagen mönstring af de barn, hvilka vid den tiden underhöllos inom församlingarna med bidrag af fattigvården, uppgick deras antal till 526, hvar efter under årets lopp ytterligare omhändertogos 312 barn. Vid 1863 års slut befunnos 1,057 utackorderade barn under fattigvårdens hägn.

En stor hjälp i sina omsorger för värnlösa barn hoppades stadsnämnden ha funnit, då den beslöt öfvertaga en afdelning af »Prins Carls Uppfostringsanstalt för fattiga och värnlösa barn», den nämligen, som var afsedd för vanartade gossar¹. Tillkommen genom insamlade medel vid en jubelfest, som 1830 firades till minne af kristendomens införande i Sverige, hade denna inrättning från dess öppnande 1832 öfverallt vunnit uppmuntran och understöd. Till följd däraf hade den kanske för hastigt utvidgat sin verksamhet utan beräkning, att tillflödet af de rikliga hjälpkällorna kunde småningom ut-sina. Då denna missräkning inträffade, nödgades styrelsen erbjuda staden att öfvertaga en af anstaltens tvänne afdelningar, nämligen »förbättrings-afdelningen». Den andra afdelningen, den egentliga »uppfostringsanstalten», inrymd i stiftelsens egendom vid Wollmaryxkullsgatan — dit Maria sjukhus sedan 1876 är förlagdt² — fortsatte därstädes sin verksamhet till 1861, då den öfverflyttades till Gålön, där den fullföljer sin ädla uppgift.

Genom den af stadsnämnden med direktionen för uppfostringsanstalten träffade uppgörelsen öfvertog nämnden den 1 januari 1852 förbättringsafdelningen jämte dess vid Tjärhofsgatan belägna egendom samt alla därstädes befintliga inventarier mot förbindelse för nämnden, å hufvudstadens vägnar, att från tillträdesdagen och allt framgent vidmakthålla en anstalt för vård och uppfostran af minst 34 vanartiga och vanvårdade barn, tillhörande Stockholms kommun, samt att årligen erlägga ett visst kontant belopp till namngifven person och efter hennes död en summa af 500 r:dr b:ko till inrättningens direktion. Därjämte medgaf K. Maj:t, att stadsnämnden finge uppbära de förut till Prins Carls Uppfostringsinrättning anslagna s. k. rasp- och spinnhusmedlen,³ hvilka för 1850 hade uppgått till 4,641 rdr. b:ko.

Vid inrättningens öfvertagande beslöt nämnden, att den nya anstal-

¹ I ett upprop till allmänheten att understödja upprättandet af en dylik anstalt läses: »Hvad skall det blifva af dessa barn, som alldeles lemnas åt sig sjelfva, under det att den försupne fadern, i fall han är känd, och den liderliga modern hålla till, hvar på sin krog, och endast sammanträffa i hemmet för att gråla, svärja, rifvas? Hvad skall det blifva af dessa arma barn, som, uppväxande bland sådana efterdömen, i öfrigt ej lära sig annat än bettla, ljuga, snatta, föra oljud på gatorna, och, ju mer de tilltaga i ålder, destomer äfven i lastbarhet, fräckhet och förhärdelse?» — Några ord angående Prins Carls Uppfostringsanstalt. Sthlm 1876.

² Maria sjukhus i Stockholm efter ombyggnaden 1885 och 1886. — Bihang till Stockholms stads, hälsovårdsnämnds årsberättelse 1886.

³ Rasp- och spinnhusafgifter erlades, enligt äldre författningar, af krognäringsidkare samt vinskänkar, sockerbagare, traktörer och kaffeskänkar i Stockholm. Afgiften upphörde 1870. Under 1860—1870 hade den i medeltal uppgått till 2,774 r:dr.

ten skulle kallas »Stockholms Stads Uppfostrings-Inrättning för vanvårdade Barn», att inrättningen skulle utvidgas från 34 till 50 platser, att gossar från 10 till 14 år skulle därstädes mottagas, dock att, där särdeles trängande omständigheter förekomme, någon afvikelse från nämnda regel kunde tillåtas, samt att hänvisning af barn till intagning skulle med bifogande af dopsedel meddelas af jourhavande ledamoten å fattigvårdens expedition. Tillsynen öfver uppfostringsanstalten uppdrog nämnden åt direktionen för stadens Allmänna arbetshus. Öfvervakandet af barnens arbeten och disciplin anförtroddes åt Arbetshusets syssloman.

Mot dessa sistnämnda beslut inlade revisorererna en kraftig gensaga¹ under framhållande, att styrelsen för en så stor förvaltning som arbetsinrättningen icke därmed borde »förena ännu en annan, icke mindre ansvarsfull, men af så wäsentligen olika art med den förra», samt att sysslomannen vid en dylik inrättning icke kunde anses vara lämplig styresman för en uppfostringsanstalt, hvars ledning fordrade »helt andra personliga egenskaper och en helt annan lefnadsferenhet, än ledningen af ett Arbetshus för fullvuxna». De yttrade vidare: »Då emellertid Stads Nämndens beslut afser endast ett tills-widare, anse sig revisorerne på anförda skäl böra hemställa, att detta tills-widare-förordnande måtte blifwa så kort som möjligt samt ju förr desto hellre lemna rum för ett lämpligare ordnande af denna anstalt, hwilken under en Styrelse, som deråt kan egna erforderlig uppmärksamhet och omsorg, otwifwelaktigt bör på ett wälgörande sätt kunna fylla en hittills kännbar lucka uti hufvudstadens Fattigvård».¹

Direktionen för Arbetshuset hade endast med tveksamhet åtagit sig tillsynen af Uppfostringsanstalten. I själfva verket var det ju lätt att inse, att en anstalt, som oaktadt alla föreskrifter nödgades mottaga samfäldt wälartade och vanartade barn, icke skulle rätt uppfylla sin uppgift. Man ordnade undervisningen på lämpligt sätt genom att anställa dugande lärare i vanliga skolämnen. Man sökte att bibringa barnen någon håg för yrkesarbete genom att bereda dem tillfälle att lära skomakeri och skrädleri. Men att döma af revisorerernas utlåtande blef dock resultatet af denna uppfostran otillfredsställande. Till råga på allt väcktes inom nämnden förslag att utvidga anstalten därhän, att den äfven skulle mottaga vanvårdade flickor, för hwilkas omhändertagande det allt fortfarande saknades utväg. Lyckligtvis insåg man snart orimligheten uti ett dylikt företag. I stället för ett försök i den riktningen träffades öfverenskommelse med Allmänna barnhuset, hwilket förklarade sig villigt att mottaga ett visst antal flickor öfver 6 år och att låta dessa vistas därstädes intill dess barnens utackordering å landet kunde ega rum.

För de i Uppfostringsanstalten mottagna gossarna var förut beslutadt, att de skulle under vissa förutsättningar genom styrelsens försorg öfverlämnas till fosterföräldrar på landet, en åtgärd, som enligt revisorerernas åsikt² »var

¹ Berättelse af Revisorerne till granskning af Stockholms Stads Fattigwårds förvaltning för år 1851, afgifven den 23 aug. 1852.

² Berättelse af Revisorerne till granskning af Stockholms Stads Fattigwårds förvaltning för år 1855, afgifven den 10 nov. 1856.

så mycket mera glädjande, som det biträde Fattigwården i utackorderingswäg kan påräkna från Allmänna Barnhuset åtminstone hittills warit af ringa betydhet».

För utackorderingen bestämdes följande:¹ »Gosse, som vid Inrättningen ådagalagt ett godt eller försvarligt uppförande, bör å landsbygden utackorderas, oberoende deraf, huruvida han uppnått den ålder, att han blifvit konfirmerad eller ej. — För den händelse en gosse vunnit färdighet i eller något anlag för det yrke, hvaruti han vid Uppfostringsinrättningen varit inöfvad, bör lämpligt afseende fästas derå, att han med enahanda yrke efter utackorderingen må kunna fortsätta, men att, i annat fall, han må användas till andra förefallande sysslor, lämpade efter hans ålder och krafter. — Årliga utackorderingssumman må utgå för gossar under 12 år med 33 R:dr 16 sk. samt för äldre med 20 R:dr å 26 R:dr 32 sk., allt banko, deraf hälften, vid hvarje halft års slut, utbetalas intill dess gossen uppnått fulla 15 år. — Genom brevexling med presterskapet eller med andra för saken nitälskande, välkände personer å landsbygden, böra tillförlitliga underrättelser inhemtas om de personer, som önska att barnen till uppfostran sig åtaga, äfvensom presterskapet uppmanas att blifwa barnens närmaste målsmän, vaka öfver deras kristliga uppfostran och ändamålsenliga behandling i öfrigt, bevaka barnens rätt vid förefallande misshälligheter och till fosterföräldrarne hvarje halft år öfverlemnna det bestämda uppfostringsarfvodet samt derå öfversända qvitto, med rätt för vederbörande att för postporto bekomma ersättning».

Upprepade gånger väcktes förslag om inrättningens förflyttande till lan-

Prins Carls uppfostringsanstalt för gossar.

det, men denna genomgripande förändring i Uppfostringsanstaltens organisation skulle först efter mångårig pröfning företagas af fattigvårdsnämnden. Under tiden ökade nämnden antalet platser inom inrättningen, så att 1861 kunde därstädes hysas 75 barn. Vid 1863 års slut voro under anstaltens vård 124 gossar, af hvilka 49 voro utackorderade på landet.

Ofvanstående bild återgifver stadens första uppfostringsanstalt för värlösa barn. Den breda entrén i det stora huset ledde till en inre gård, hvarifrån man hade tillträde till de förnämsta lokalerna såsom skolsalar, verk-

¹ Protokoll hållet hos Stockholms Stads Nämnd den 19 mars 1855. I fattigvårdsnämndens arkiv.

städer, sofrum, kök och matsal m. m. — För närvarande användes den gamla byggnaden till nattasyl för husvilla män.

En ganska kännbar lucka i de under fattigvården lydande inrättningarna återstod ännu att fylla. Fattigvården saknade ett hem för uppfostran af värnlösa flickor. Såsom ersättning härför vidtog stadsnämnden åtgärden att med den i Stockholm 1852 af en godhjärtad och hängifven man upprättade »Malmqvistska Barnuppfostrings-Anstalten»¹ träffa öfverenskommelse att från 1862 mottaga och vårda ett visst antal flickor mot ett årligt bidrag af 1,000 r:dr rmt. Det förtroende, som stadsnämnden då visade inrättningen, åtnjuter den allt fortfarande. Tack vare beskydd och understöd af välgörande människor och bland dem icke minst den ädla och gifmilda prinsessan Eugénie, fullföljes stiftarens gärning än i dag »att lemna fattiga och värnlösa flickebarn kristlig undervisning och vård samt den uppfostran, som är egnad att bilda dem till nyttiga medlemmar af samhället».

Åt fattiga barns undervisning hade stadsnämnden äfvenledes skyldighet att ägna särskild uppmärksamhet. Den skulle tillse, att barn i skolåldern åtnjöto den påbudna folkskoleundervisningen. En utredning angående 1831—1838 födde fattiga barn hade visat, att dessas antal uppgått till icke mindre än 3,408, af hvilka 1,185 gossar och 1,013 flickor, tillsammans 2,198 barn i skolåldern. Af dessa hade 1,938 åtnjutit undervisning i fattigskolor och 260 i privatskolor, men däremot 549 gossar och 661 flickor, sammanlagdt 1,210 barn, af skilda anledningar, framför allt af fattigdom, saknat all undervisning. Visserligen vidtog stadsnämnden energiska åtgärder för att afhjälpa dessa missförhållanden och anslog icke obetydliga summor till afhjälpan af bristen af skollokaler och lärare, men det oaktadt voro 1847 icke mindre än 2,402 barn i saknad af skolundervisning. I Katarina församling allena funnos 830 och i Hedvig Eleonora 550 försummade barn. För att inom församlingarna framtvinga större ifver för fattiga barns undervisning, beslöt stadsnämnden, »att fördelningen af ingångna folkskoleafgifter skulle verkställas i förhållande till det antal barn, som vederbörande skolstyrelser kunde visa genom reglering hafva vunnit förut saknad utrymme till skolundervisning».

En bedröflig skildring af folkskoleväsendet i hufvudstaden lämna äfven de senare afgifna revisionsberättelserna. I en af dessa yttras²: »Att ännu efter 10 års förlopp, sedan Kongl. Maj:ts Nådiga stadga angående folkundervisningen i Riket blef utfärdad, ett antal af nära 500 barn, som upphunnit skolåldern, officiellt måste uppgifwas såsom inom sjelfwa hufvudstaden uppvexande i fullkomlig saknad af all underwisning, ware sig i skola eller i hemmet, kan icke annat än i hög grad wäcka bekymmer och oro. I anseende till det kända förhållandet, att uppgifterna sällan fullständigt inkomma

¹ Malmqvistska Barnuppfostrings-Anstalten 1852—1902. — Minnesskrift utarbetad af Gustaf Swärd. Sthlm 1902.

² Berättelse af Revisorerna till granskning af Stockholms Stads Fattigwårds förvaltning för år 1851, afgifven den 23 aug. 1852.

från alla Ordningsmänna-distrikt, är det dessutom ty wärr anledning befara, att det verkliga antalet af sådana barn till och med torde wara ännu större, än det här uppgifna. Som den dagliga erfarenheten nogsamnt lærer, att det just är den i lättja och råhet uppwxande ungdomen, som, i förening med bränwinssuperiet, gör alla bemödanden för tiggeriets afskaffande fruktlösa, och att denna ungdom dessutom genom tiggeriet endast allt för ofta upp-
 ammas till laster och brott, för att sedan inom kort hemfalla till baracken, korrektionshusen eller fångelserna, anse Revisorerne ett så beklaganswärdt förhållande wara företrädeswis förtjent af Stads-Nämndens och öfriga kommunala myndigheters uppmärksamhet och behjertande, för widtagande af erforderliga åtgärder till dess afhjelpande.

Enär det större antal barn, som inom vissa församlingar ännu är i saknad af underwisning, icke torde kunna erhålla tillfälle dertill inom dessa församlingars Folkskolor utan ökade utgifter för dessa, synes det för öfrigt billigt, att wid de gemensamma folkskole-medlens fördelning emellan församlingarne hufwudsakligt afseende äfwen må fästas just på detta antal, så att de församlingar, som ännu hafwa att bereda underwisning för ett större antal barn, som hittills saknat sådan, äfwen må erhålla en större andel af de gemensamma medlen».

Folkundervisningen bestreds med folkskoleavgifter, som af församlingarna bestämdes efter mycket olika beräkningsgrunder. Under flera år hade Katarina församling icke blott åtagit sig dubbelt så stor beskattning efter 2:dra artikelns beivllning som Klara församling, utan därjämte den högsta författningensliga avgiften af hvarje mantalsskrifven person, medan Klara församling underlåtit att åtaga sig någon avgift af sistnämnda slag — hvilket dock författningen i första rummet föreskref. Ladugårdslands församling hade sammanslagit folkskoleavgiften med avgifter för andra ändamål under rubriken »avgift till församlingens kyrka och skolor m. m.», och Storkyrkoförsamlingen hade endast uttaxerat 2 sk. å riksdalern efter 1:sta och 2:dra artiklarnas beivllning o. s. v. Detta allt föranledde revisorerne att säga: »Då det med skäl torde kunna sättas i fråga, huruwida icke folkskolewäsendet, lika wäl som fattigwården, lämpligen borde betraktas och behandlas såsom en för hela hufwudstaden gemensam kommunal angelägenhet, till hwars befordrande hufwudstadens inwånare borde, i mån af behof, efter enahanda grunder bidra, utan afseende på den församling, inom hwilken de äro boende, hafwa Revisorerne trott sig böra anmäla berörde förhållande till den pröfning, hwaraf Sockenstämmo-Nämnden må finna detsamma förtjent. — — — Då det tillika är bekant, att församlingar inom hufwudstaden finnas, som ännu icke anskaffat egna hus åt sina Folkskolor, och att dessa sednare till en del beivllas inhysta i byggnader, som måste anses dertill föga tjenliga; att den i flera skolor ensamme läraren ofta, i anseende till barnens stora antal är ur stånd att gifwa dem tillräcklig underwisning och endast alltför ofullkomligt ersättes af lancaster-systemets monitörer; att sjelfwa skolåldern icke ens är lika inom alla hufwudstadens församlingar, i det barnen inom en församling få börja sin skolgång wid 5 års ålder, inom andra wid 6 eller 7, och inom en annan åter icke förr än wid 8 års ålder

o. s. v., så torde äfwen dessa omständigheter kunna betraktas såsom giltiga anledningar att öfwerwäga, huruwida ej hufwudstadens folkskole-wäsende borde i widsträcktare mån än hittills skett behandlas såsom en för hela hufwudstaden gemensam angelägenhet».

En för utarbetande af förslag till »ett ändamålsenligt ordnande af Hufvudstadens Folkskole-wäsende» 1853 tillsatt kommitté framhöll i sitt 1855 afgifna utlåtande¹, huru »Stockholms undervisningswäsende är behäftadt med många och stora brister, hvilka det måste ligga dess medborgare om hjer-tat att få afhjulpna». I den af kommittén företagna utredningen påvisades: »att i medeltal endast omkring 50 procent af samtliga barn i åldern 7—14 år, som lämpligen torde kunna anses såsom skolålder, gått i vare sig högre eller lägre dagskolor; — att, enligt hvad af folkskolestyrelserna sjelfva upp-gifvits, dels inga åtgärder blifvit vidtagne till befordrande af en ordentligare skolgång, dels de som vidtagits, efter hvad man kunnat sluta, varit föga verksamma; — att lärarnes antal är så otillräckligt, att i medeltal endast 1 lärare kommer på 86 lärjungar, hvilken proportion är vida ofördel-aktigare än den som i medeltal äger rum för landsbygden i riket; — att undervisningsmaterielen är i allmänhet ganska ofullständig och bristfällig; — att skolhusen äfvenledes äro i afseende på utrymme allt för inskränkta och till sin inredning i allmänhet olämpliga, till stort mehn för så väl lär-jungarnes kroppsliga helsa, som för arbetet och ordningen i skolan; — att beskattningen till skolornas underhåll, såsom utgående efter högst olika grunder, inom de särskilda församlingarna, icke är billig och rättvis, och, utom andra olägenheter, äfwen medför en öfverdrifvet hög uppbörds-kostnad». — Grunden till dessa missförhållanden låg i en föråldrad organisa-tion af styrelsen för stadens folkskolor.

De stränga men berättigade anmärkningarna mot folkskolorna hade emellertid den lyckliga påföljden att, sedan ytterligare en kommitté haft frå-gan under ompröfning, K. Maj:ts den 27 september 1861 utfärdade en ny »Stadga angående folkundervisningen i Stockholms Stad».² Enligt denna stadga blef folkskolewäsendet förklaradt en gemensam angelägenhet för huf-vudstaden och förlagdt under en särskild öfverstyrelse, till hvilken äfwen alla för folkskolorna anslagna medel skulle ingå. Sålunda upphörde stads-nämndens befattning med folkskolan och folkundervisningen.

När stadsnämnden trädde i verksamhet, hade allmänna fattigvården fort-farande endast ett sjukhus för vård af fattiga sjuka, nämligen Provisoriska

¹ Kommitterades betänkande ställdt Till Herr Grefven och Öfver-Ståthållaren och date-radt den 21 maj 1855. Tryckt s. å.

² Kongl. Maj:ts nådiga Stadsfästelse-resolution uppå ett utaf särskilde, till följd af Kongl. Maj:ts under den 15 April 1859 gifna befallning, utsedde Kommitterade uppgjort förslag till »Stadga angående Folkundervisningen i Stockholms Stad», hvilket förslag, sedan stadens Territorial-församlingar, Folkskolestyrelser, Sockenstämmo-Nämnd och Consistorium blifvit, enligt nådig föreskrift, deröfver hörde och yttranden afgifvit, Öfver-Ståthållare-Embetet, jemte dessa yttranden samt eget utlåtande af den 9 innevarande månad, i underdånighet öfverlemnad, Gifven Stockholms Slott den 27 September 1861.

sjukhuset vid Sandbergsgatan på Södermalm, och där rymdes endast ett mindre antal sängplatser. Det är sant, att de fattiga äfven kunde erhålla nödig skötsel på Serafimerlasarettet, men där var antalet platser likaledes otillräckligt. Ännu en utväg fanns dock för de fattiga att erhålla vård, nämligen sjukrummen i fattighusen, men dessa inrättningar saknade utrymme för sina egna sjuklingar. Under sådana förhållanden var det gifvet, att fattigsjukvården måste hufvudsakligen inskränkas till att genom fattigläkare bereda patienterna tillsyn i deras bostäder samt tilldela dem medicamenter eller annan hjälp. Huru otillfredsställande en dylik omvårdnad mången gång var, inses lätt, om man tager i betraktande, att de flesta fattigas hem utgöras af bristfälliga och osunda lägenheter, samt att deras föda i allmänhet icke är af beskaffenhet att kunna tjäna såsom lämplig sjukkost.

Det säger sig själft, att sjukvården måste ha förorsakat stadsnämnden stora bekymmer. Nämnden anlätade tvänne utvägar, dels att mot erläggande till lasarettet af en högre årlig afgift bereda de fattiga ett större antal platser därstädes och dels att genom nya inredningsarbeten öka utrymmet inom Provisoriska sjukhuset. I afsikt att därjämte gifva denna sjukvårdsanstalt en kraftig ledning ställdes den 1848 under en särskild styrelse, bestående af en ordförande, som stadsnämnden utsåg bland sina ledamöter, två ständiga ledamöter, nämligen förste stadsläkaren och den vid sjukhuset anställde öfverläkaren, samt ytterligare två ledamöter, hvartill nämnden skulle utse »för municipalt nit kända män, helst inom Församlings-Nämndens Ordningsafdelningar».¹ Detta sjukhus rymde vid den tiden omkring 200 sängar.

Trots nämndens åtgöranden blef Provisoriska sjukhuset för sitt ändamål allt mer otillräckligt. Dit remitterades nämligen icke endast af sjukdom hem-sökta personer, utan äfven konvalescenter från andra anstalter. Dit remitterades framför allt med smittosamma sjukdomar behäftade personer. Detta Provisoriska sjukhus tjänade såsom epidemisjukhus redan 1824—1827, då smittkoppor utbrutit i hufvudstaden, äfvenså 1834 under den förskräckliga koleratiden och sammanledes under senare återkommande epidemier. Revisorerna underlåto icke heller att framhålla bristen på utrymme inom sjukhuset²: »Oaktadt de tillfredsställande förbättringar, som blifwit wid Provisoriska Sjukhuset widtagna till befordrande af större renlighet och snygghet i sjukrummen, äfvensom i andra afseenden, kunna Revisorerne likväl, efter besök på stället, ej underlåta att uttala den öfwertygelsen, att Sjukhusets lokaler, såsom alltför inskränkta hwad utrymmet beträffar, i förhållande till det betydliga antal patienter, som der till vård emottagas, ingalunda kunna anses vara för sitt närvarande ändamål tjenliga, samt att behofwet af ett nytt, större, på ändamålsenligt sätt ordnad Sjukhus för hufvudstaden gör sig med hvarje dag allt mer och mer gällande, äfwen om detta behof måhända icke för ögonblicket kännes så tryckande, som

¹ Instruction för Provisoriska Sjukhuset i Stockholm. Af Stads Nämnden gillad och till efterrättelse fastställd den 26 Mars 1849. — Samma bestämmelser återfinnas äfven i en af nämnden den 25 januari 1858 förnyad instruktion.

² Berättelse af Revisorerne till granskning af Stockholms Stads Fattigwårds förvaltning för år 1860, afgifven den 3 mars 1862.

twifwelsutan skulle wara fallet, derest ej Stads-Nämnden, i saknad af annan utwäg, funnit sig föranlåten medgifwa, att fattiga sjuka, för hwilka plats å Kongl. Lazarettet och Provisoriska Sjukhuset saknas, få intagas å Norra Försörjnings- och Arbets-Inrättningen, hwarigenom dock denna Inrättning, med frångående i wiss mån af sin egentliga bestämmelse, nu mera till stor del blifwit förwandlad till sjukhus».

Frågan om ordnandet af den offentliga sjukvården i hufvudstaden hade före denna tid varit behandlad af särskilda kommitterade, hvilka i sitt utlåtande¹ föreslagit, att invid Provisoriska sjukhuset skulle uppföras en ny sjukhusbyggnad. Förslaget underställdes sundhetskollégii bedömande. Denna myndighet förordade uppförande af två nya sjukhus, ett på Norr och ett på Söder, med bibehållande af Provisoriska sjukhuset förnämligast för smittosamma sjukdomsfall. Stadsnämnden förordade tillbyggnader inom den gamla tomten vid Sandbergsgatan, hwarigenom sjukhuset skulle utvidgas med ytterligare 100 sängplatser. Nämnden betonade särskildt vikten af att utan uppskof bereda den stora arbetande och fattiga befolkningen på Söder erforderlig vård vid inträffande sjukdoms- eller olycksfall. Den definitiva lösningen af frågan öfverlämnades åt den tillträdande öfverstyrelsen för sjukvården. I förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm af den 23 maj 1862 hade nämligen

K. Maj:t — mot stadsnämndens afstyrkande — bestämt, att en sundhetsnämnd skulle öfvertaga handläggningen af alla frågor rörande allmänna hälsotillståndet och sjukvården i hufvudstaden, och följande år trädde denna nämnd i verksamhet. Man fortsatte därefter att lappa på det gamla Provisoriska sjukhuset men utan att lyckas förändra det till en lämplig vårdanstalt.

Provisoriska sjukhuset vid Sandbergsgatan.

Af detta sjukhus, hvilket under en lång följd af år stått under fattigvårdens förvaltning, lämnas här en afbildning. Det ligger i en undangömd, ännu föga bebyggd trakt på Söder, dit intet bullrande ljud når eller verkar störande på dem, som därstädes mottagas till vård.

I sjukhuset vårdades 1863 icke mindre än 2,002 sjuka, af hvilka 1,784 å

¹ Kommitterades utlåtande i fråga om ändamålsenligt ordnande af den kommunala fattigsjukvården å offentliga sjukhus, afgifvet den 31 maj 1858.

den medicinska och 218 å bensårsafdelningen. Provisoriska sjukhuset öfvertogs 1864 af sundhetsnämnden och erhöll 1877 namnet Katarina sjukhus. Hälsovårdsnämnden, som 1878 ersatte sundhetsnämnden, har på sista tiden förändrat det gamla sjukhuset till en provisorisk vårdanstalt för sinnessjuka.

Utan tvifvel voro förutnämnda åtgärder ägnade att befordra en bättre barnavård och sjukvård bland de fattiga, men såsom stadsnämndens mest betydelsefulla handling torde dock få anses dess sträfvan att genom noggrann kontroll öfver beviljade understöd och lämplig centralisering af befintliga inrättningar åstadkomma en rationell förvaltning af fattigvården.

Redan samma år, stadsnämnden öfvertog öfverstyrelsen för fattigvården, utfärdade den särskilda bestämmelser, som afsågo en allmän tillämpning af grundsatsen, att hjälpbehöfvande skulle, inom hvilken församling de än bodde, åtnjuta enahanda underhåll, afpassadt efter deras behof. Vid jämförelse med de för fattig- och försörjningshusen antagna ordningar i fråga om sättet för de behöfvandes underhåll hade det visat sig, att inom en församling understödet hufvudsakligen utgick i kontanta penningar, inom en annan uti matportioner eller matpoletter, vidare att de beviljade beloppen voro ganska olika inom församlingarna, och ytterligare att inom flera församlingar en del å försörjningshusen intagna hjon endast åtnjoto husrum men andra äfven underhåll. Stadsnämnden sökte upphäfva denna skiljaktighet och indelade hjonen i vissa klasser, för hvilka underhållsbeloppen bestämdes lika inom samtliga församlingar. Därjämte beslöt nämnden, att hvarje å fattig- eller försörjningshus intaget hjon skulle dagligen erhålla en portion soppa med bröd, samt att underhållet till öfriga utomhus varande fattiga företrädesvis borde utgå i matportioner eller kontanta medel till hyreshjälp. Dessa föreskrifter skulle tillämpas från 1 oktober 1844. Så riktiga och naturliga dessa grundsatser än förefalla, behöfdes det förnyade och skärpta bestämmelser från stadsnämndens sida för att förmå en del församlingar att frångå en godtycklig fördelning af fattigmedlen.

Med anledning häraf anmärkes i 1848 års revisionsberättelse: »Revisorerne hafva icke kunnat undgå att fästa uppmärksamhet dervid, att, oakadt vissa bestämda föreskrifter af Stads-Nämnden lemnats i fråga om Fattig- och Försörjningshjonens vård och underhåll, dessa föreskrifter likväl icke inom alla Församlingar blifvit behöringen iakttagne. — — — Revisorerne tveka icke att uppmana Församlingarnes Fattigvårds-Styrelser att gå så väl Stadsnämndens, som föregående årens Revisorers önskningsar i detta afseende till mötes».

I 1849 års revisionsberättelse¹ lämnas öfver nämndens åtgärder en öfversikt, ur hvilken några utdrag meddelas: »För beredande af enhet i Fattigvårdsförvaltningen och befrämjande af rättvisa mot de behöfvande, som nödsakas densamma anlita, har Stads-Nämnden till iakttagande från innevarande års början fastställt ej mindre formulär för Fattigvårds-Styrelser

¹ Berättelse af Revisorerne till granskning af Stockholms Stads Fattigvårds förvaltning för år 1849, afgifven den 15 aug. 1850. Jfr stadsnämndens protokoll den 27 dec. 1849.

nas räkenskaper i förening med nödiga kontroller vid desammas upprättande, än äfven en tariff för utdelning af kost, kontant understöd och sjukpenningar till Fattighus- och Försörjningshjon. Nämnda tariff innehåller, dels att understödstagarne, hvilka, efter deras större eller mindre nödställda belägenhet, fördelas i 3:ne klasser, böra hvardera, utan afseende å den klass, hvartill hjonet hör, dagligen under hela året erhålla en portion soppa och bröd till värde af 2 sk. b:co eller ock annan däremot svarande föda, eftersom vederbörande Fattigvårds-Styrelse finner lämpligast; att såsom kontant understöd får utdelas åt hvarje Fattighushjon: i 1:sta klassen 1 R:dr 12 sk., i 2:dra klassen 40 sk. och i 3:dje klassen 24 sk. samt åt hvarje Försörjningshjon: i 1:sta klassen 1 R:dr 12 sk. och i 2:dra klassen 16 sk. allt b:co för månaden räknadt; Fattigvårds-Styrelserne förbehållet, att, äfven för det hjon tillkommande kontanta underhåll eller någon del deraf, låta tilldela dem matportioner till motsvarande värde; dels ock att sjuke Fattighus- och Försörjningshjon kunna beviljas serskildt understöd, antingen i kontant (sjukpenningar) eller i matportioner (sjukkost), hvilket understöd får utgå, utan läkarens skriftliga tillstyrkande, till belopp af högst 32 sk. och, efter läkarens skriftliga tillstyrkande, till belopp af högst 1 R:dr 16 sk., allt b:co och för månad räknadt.

Genom omförmälta bestämmelser samt Stads-Nämndens i sammanhang dermed gifna föreskrift, att fattigunderstöd icke får beviljas andra utom hus boende personer, än sådana, som vederbörande Ordnings-Nämnd, efter anställd pröfning af hos Nämnden uppgifna behof, ansett böra komma i åtnjutande af dylikt understöd och hvilka, till erhållande deraf, blifvit af Ordnings-Nämnden hos Fattigvårds-Styrelsen anmälde; att utomhus boende understödstagare må kunna tilldelas: kontanta medel till hyreshjelp från 32 sk. till 1 R:dr b:co i månaden; soppa och bröd eller andra matportioner till värde af 2 sk. b:co om dagen; ved under vintern, när sådan af Fattigvårds-Styrelsen anskaffas; samt tillfälliga kontanta understöd till utfattiga barns nödortftiga uppehälle, att vid föräldrars sjukdom eller frånfälle eller andra olycksfall utgå, intill dess tjenlig omvårdnad kan för barnen beredas, synes Revisorerne en tillförene saknad jemlikhet vid de fattigas understödjande inom de serskilda Församlingarne så mycket heldre vara att förvänta, som, enligt Stads-Nämndens beslut, berörde bestämmelser böra delgifvas de Revisorer, hvilka årligen utses för granskning af Fattigvårds-Styrelsernes räkenskaper och förvaltning, samt serskild undersökning, beträffande Fattigvårdens förvaltning, kommer att af Stads-Nämnden anställas, när ersättning för brist i Fattigvårds-Styrelsernes egna tillgångar hos Stads-Nämnden äskas».

Dessa bestämmelser blefvo gällande till 1853, då nämnden ansåg sig böra jämställa försörjningshjonen med fattighushjon i fråga om underhåll och kontant understöd. Flera gånger föranleddes sedermera nämnden att, till följd af stegrade pris på lifsförnödenheter eller bristande tillfälle till arbetsförtjänst, vidtaga en höjning i den gällande tariffen för beviljande af understöd. En dylik tariff utfärdades 1856 af stadsnämnden, och förändrades därefter icke. Enligt denna beräknades till 9 öre priset för hvarje por-

tion soppa med bröd, som genom fattigvårdsstyrelserna utdelades, och det kontanta månadsunderhållet till fattighus- och försörjningshjonen i 1:sta klassen till 2 r:dr 25 öre, i 2:dra klassen till 1 r:dr 50 öre och i 3:dje klassen till 1 r:dr, allt riksmünt. Samtidigt uppmanades dock församlingarnas ordningsnämnder och fattigvårdsstyrelser »att för beredande af en utaf för handen warande omständigheter högeligen påkallad inskränkning i underhållstagares antal, iakttaga synnerlig warsamhet wid Fattigunderstöds bewiljande till utomhus boende, så att i öfwerensstämmelse med Fattigvårdsstadgans föreskrift endast de, som i anseende till bristande arbetsförmåga wore ur stånd att sig sjelfwe försörja, måtte af dylikt understöd komma i åtnjutande».

Å stadsnämndens vägnar hade fattigvårdsafdelningen att vaka öfver, att gifna föreskrifter noga iakttogos. Afdelningens protokoll visa, att denna uppgift icke var den allra lättaste. Utgifterna för fattigvården stego år för år och till den grad, att revisorerna nödgades upprejade gånger göra framställningar om önskvärdheten af åtgärder »i ändamål att söka till beloppet begränsa församlingarnes årliga fattigvårds utgifter»¹. Enligt revisorernas beräkning hade ensamt de årliga bidrag, som stadsnämnden lämnat fattigvårdsstyrelserna, stigit från 28,984 r:dr. år 1844 till 56,362 r:dr. år 1853. På fattigvårdsafdelningens hemställan fann sig stadsnämnden slutligen 1855 föranlåten bestämma²: »att det bidrag, som från Stads Nämnden kan erfordras till hvar och en församlings fattigvård, skall, vid slutet af hvarje år, med ledning af förhållandena under det löpande året och i öfrigt sig företeende omständigheter samt efter förslag af Nämndens fattigvårds afdelning, för det påföljande året till visst belopp bestämmas och underrättelse derom församlingens fattigvårds styrelse meddelas; att uti detta belopp församlingens alla fattigvårdsutgifter under kommande året anses inberäknade, med undantag allenast af de kostnader för barnavård, som, på grund af Stads Nämndens Delegerades för Barnavård beslut, kunna ifrågakomma, hvilka kostnader serskildt bokföras och ersättas församlingen; samt att, utöfver det sålunda bestämda beloppet, Stads Nämnden icke kommer att godtgöra församlingen för andra fattigvårdsutgifter, än sådana, som möjligen blifvit af församlingens fattigvårds styrelse hos Stads Nämnden serskildt anmälda och hvartill, efter föregången pröfning, Nämndens bemyndigande erhållits».

Ägnadt att åstadkomma väsentlig minskning i fattigvårdens utgifter och därjämte en förbättrad organisation af försörjningsväsendet var det beslut, som stadsnämnden efter omsorgsfull utredning fattade angående en centralisering af fattigvårdsinrättningarna. Fattighusen och de därmed förenade försörjningshusen voro icke längre tillräckliga för att mottaga alla behöf-

¹ Berättelse af Revisorerne till granskning af Stockholms Stads Fattigvårds förvaltning för år 1853, afgifven den 19 sept. 1854.

² Stadsnämndens Cirkulär till Fattigvårds Styrelserna den 17 december 1855. Stadsnämndens protokoll för samma dag. I fattigvårdsnämndens arkiv.

vande. Då således för dem måste beredas nödigt utrymme, föreföll det önskvärdt, att man befriade fattighuset från den börda, som de 1812 åtagit sig, att härbergera utom sina ständiga underhållstagare, fattighushjonerna, äfven tillfälligt nödställda, försörjningshjonerna. Att skilja dessa senare från de förra var en åtgärd, som skulle bereda ett betydligt antal platser på fattighuset åt en del hjälpbehöfvande, hvilka i afvaktan att blifva därstädes intagna måste på fattigvårdens bekostnad underhållas utomhus. En gifven förutsättning för centraliseringsplanens utförande var upprättande af nya inrättningar.

I öfverensstämmelse med den grundsatsen, att de, som anlidade fattigvården, skulle i mån af förmåga genom arbete lämna ersättning för erhållet understöd, företog stadsnämnden först och främst upprättandet af en arbetsinrättning, där alla mer eller mindre arbetsföra män och kvinnor, som voro i behof af hjälp, skulle beredas tillfälle till arbete. Till dessa hörde ett flertal af dem, som vistades i försörjningshusen, men som till följd af bristande arbetslokaler därstädes, gingo sysslolösa eller begåfvo sig ut i staden och bettlade. Inom en vid Glasbruksgatan belägen fastighet, som dessförinnan användts till klädesfabrik, iordningställdes på några månader den nya inrättningen till upptagning af 150 män och 50 kvinnor. Den 7 december 1844 öppnades »Stockholms Stads Allmänna Arbetshus».

Enligt de provisoriska föreskrifter, som stadsnämnden hade utfärdat¹, indelades de nödställda, för hvilka inrättningen var afsedd, i tre grupper: »Arbetshuset tillhandahåller åt behöfvande, som hafva egen bostad samt derstädes kunna och vilja förrätta arbete, tjenliga råämnerna, dock endast i smärre partier, att af dem emottagas till förarbetande i deras hemvist, äfvensom redskap för ändamålet, om den arbetssökande deraf är i behof. För sådant utom Inrättningen verkställt arbete erlägger Arbetshuset, då materialerne återställas förarbetade, jemte Inrättningens redskap, om sådan blifvit begagnad, betalning efter fastställd taxa, som dock bör vara något lägre än de pris, som gälla enskilde emellan. Behöfvande person, som åstundar bereda sig så beskaffad arbetsförtjenst, anmäla sig hos Ordningssmannen eller hans Suppleant i det district, der sökanden är boende, samt hänvises skriftligen utaf någon af dem till Arbetshuset.

För arbetsföre och arbetsvillige, i fattigdom stadda personer, som väl hafva egen bostad, men derstädes ej kunna förrätta arbete, är Arbetshuset om söcknedagarne öppet för arbete af dem på stället emot nödtorftig föda och arbetslön, hvilken af Arbetshuset erlägges efter viss bestämd taxa eller arbetstariff för de särskilda slagen af arbete. Denna taxa eller tariff upprättas så, att den flitige arbetaren af sin förtjenst för dagen kan, sedan Inrättningens kostnad för hans föda, beräknad till visst belopp, blifvit af honom ersatt medelst afdrag å arbetslönen, påräkna någon kontant inkomst till fyllande af öfriga nödvändiga lefnadsbehof. I behof stadd person, hvilken sålunda vill sig försörja genom arbete för dagen vid sjelfva Arbetshuset,

¹ Stadsnämndens protokoll den 28 okt. 1844. Föreskrifterna trycktes samma år: Provisoriska Stadgar för Stockholms Stads Allmänna Arbetshus. Sthm 1844. — Närmare tio år därefter utkom: Reglemente för Stockholms Stads Allmänna Arbetshus. Af Kongl. Maj:t i Nader fastställt den 16 Mars 1855. I arbetsinrättningens arkiv.

anmäla sin önskan derom hos Ordningssmannen eller hans Suppleant i det district, der sökanden är boende, och förses utaf någon af dem med skriftlig hänvisning till Arbetshuset att der vinna sysselsättning.

Arbetshuset är äfven, så långt utrymmet medgifver, tillgängligt för emottagande af arbetsföre, i fattigdom stadda personer, de der antingen af olycklige omständigheter eller i följd af lättja eller håglöshet äro i saknad af stadig hemvist, laga näringsfång eller annan gagnelig sysselsättning. Så beskaffade personer förses i sjelfva Arbetshuset med husrum, kläder och föda emot skyldighet för dem att genom arbete bereda Inrättningen ersättning för kostnaden för deras underhåll».

Husvill och nödlidande arbetsför person, som själf önskade blifva på Arbetshuset intagen, skulle anmäla sig å den under stadsnämndens afdelning för ordningsmål ställda byrån och hänvisades därifrån skriftligen till Arbetshuset. — Påträffades åter arbetsför person kringstrykande sysslolös eller bettlande och befanns sakna hemvist och loflig utväg att försörja sig, skulle sådan person inställas vid nämnda byrå, därifrån personen skriftligen förpassades och under vederbörlig uppsikt afsändes till Arbetshuset. Till Arbetshuset förpassadt hjon borde där kvarblifva, intill dess antingen det själfv hos styrelsen anmälde och styrkte sig kunna förtjäna sitt uppehälle medelst loflig sysselsättning utom inrättningen, eller behörigen kvalificerad person hos styrelsen tillkännagaf sig vara villig att emottaga hjonet i tjänst eller ordentlig sysselsättning utom inrättningen. — Då hjon utskrefs, tilldelades detsamma skriftligt besked, undertecknad af Arbetshusets föreståndare, rörande tiden för dess vistelse vid inrättningen och om dess uppförande därunder, äfvensom underrättelse i dessa hänseenden aflämnades till stadsnämndens förberörda byrå.

En fullständigare framställning om Allmänna arbetshusets verksamhet och utveckling tillhör en senare del af detta arbete. Angående inrättningen må nu endast anföras några rader ur 1848 års revisionsberättelse¹: »Flera års erfarenhet torde hafva tillfyllt ådagalagt den välgörande inflytelse, Allmänne Arbetshusets inrättande och verksamhet utöfvat på Hufvudstadens Fattigvård; och det lärer ej kunna jäfvas, att denna Inrättnings tillvaro samt de genom densamma beredda tillfällen för en mängd sysslolösa personer i ganska betydlig mån bidragit till det lyckliga förhållande, som är att finna uti ett under sednare åren i väsendtlig mån minskadt fångantal inom Stadens häkten, jemte en derunder i allmänhet ökad säkerhet till person och egendom. Med tillfredsställelse höra ock Revisorerne omnämna, att, i anledning af den väckta frågan om centralisation af härvarande Fattigförsörjningsanstalter, Stads Nämnden nu mera fattat beslut om icke allenast det nuvarande Arbetshusets utvidgande, utan äfven beredande af en större Inrättning å Norrmalm för så väl Arbetshus- som Försörjnings-hjons emottagande och sysselsättande».

Arbetshusets utvidgning nödvändiggjordes genom försörjningshusens centralisering. Då för tiden ansåg man det lämpligt att vid samma inrättning

¹ Berättelse öfver verkställd granskning af Hufvudstadens Fattigvårds förvaltning för år 1848, afgifven den 13 aug 1849.

omhändertaga arbetshjon och försörjningshjon. Stadsnämndens bebådade organisationsplan¹ var äfven att för fattigvården anordna två likställda inrättningar, en på Södermalm och en på Norrmalm, rymmande sammanlagdt 900 hjon, af hvilka 600 försörjningshjon och 300 arbetshjon. Arbetshuset på Söder skulle utvidgas och invid detsamma upprättas en försörjningsinrättning för de två södra församlingarna. På Norr skulle en ny inrättning uppföras för ett mindre antal arbetshjon men hufvudsakligen för alla försörjningshjon, tillhörande de norra församlingarna.

Med erkännansvärd ifver och kraft fullföljde stadsnämnden sina planer. Den för de två södra församlingarnas försörjningshjon afsedda inrättningen stod den 1 november 1855 färdig att mottaga 150 manliga och kvinnliga hjon, 60 från Maria och 90 från Katarina församling. Försörjningshuset var uppfördt på en till Arbetshuset angränsande tomt, hvarigenom bereddes den nya inrättningen den afsevärda fördelen att för sina hjon kunna från Arbetshuset erhålla sysselsättning, kost och tvätt. — Angående sättet för försörjningshjonnens intagning, vård och underhåll i öfrigt var bestämdt genom förut af nämnden utfärdade föreskrifter.² Enligt dessa förlades inrättningen under Arbetshusets styrelse, hvilken vid behandling af särskilda försörjningsfrågor skulle förstärkas med en delegerad från hvardera af de båda södra församlingarna. Hvardera församlingens fattigvårdsstyrelse eller en af denna särskild utsedd delegerad ägde att förordna så väl om intagning å inrättningen af nödställda församlingsbor som om desamma utskrifning därifrån. Vid en 1864 företagen slutlig centralisering af försörjningshusen öfverflyttades underhållstagarne från den södra inrättningen till den norra.

Maria och Katarina försörjningshus, af hvilket här lämnas en bild, användes senare för Arbetsinrättningens behof. Det stora trevåningshuset saknade visserligen erforderligt gårdsutrymme, men lokalerna

voro höga och ljusa samt väl afpassade för sin bestämelse. Byggnaden låg på bergskränet, som behärskar inloppet till hufvudstaden, men blef för

Maria och Katarina församlingars försörjningshus.

¹ Stadsnämndens protokoll den 18 april 1853. I fattigvårdsnämndens arkiv.

² Stadsnämndens protokoll den 2 juli 1855. I fattigvårdsnämndens arkiv.

kort tid sedan rifven för att lämna plats för den ståtliga södra ringvägen, som är under anläggning.

Det återstod för stadsnämnden att fullborda sin centraliseringsplan med uppförande af den nya inrättningen på Norr. Utsedde delegerade hade 1853 afgifvit ett vidlyftigt utlåtande¹, omfattande icke blott förslag till en lämplig tomt för den blifvande inrättningen utan ock en erforderlig utredning »öfver Inrättningens utrymme, anläggnings-kostnader m. m. samt yttrande angående de åtgärder i öfrigt, hvilka för verkställighet af Försörjningsanstalternas centralisation påkallas».

I samma utlåtande afgåfvo delegerade förslag till lösning af en fråga, som långt förut af nämnden behandlats men måst uppskjutas, till dess att centraliseringen af försörjningshusen kunnat genomföras, nämligen centralisering af fattighusen. I motsats till en 1848 tillsatt kommitté, som föreslagit, att efter försörjningshjonens afflyttning från fattighusen, det därigenom uppstånda utrymmet skulle begagnas till härbergerande af ett ytterligare antal fattighushjon, ville nu delegerade föreslå nämnden att reducera antalet af själfva fattighusen i de församlingar, där icke särskilda inrättningar för fattighus- och försörjningshjon funnos, nämligen de sex på Norr belägna fattighusen. Dessa borde sammanslås till tre, så att, sedan försörjningshjonen från Storkyrkoförsamlingen samt Klara, Jakobs och Johannes, Ulrica Eleonora, Hedvig Eleonora och Adolf Fredriks församlingar blifvit förflyttade, fattighushjonen från Ulrica Eleonora församling intogos å Klara fattighus, de från Hedvig Eleonora å Jakobs och Johannes fattigvårdsinrättning samt de från Adolf Fredriks å Sabbatsberg. Delegerade säga sig befara, att det förslag, som de framställt om inskränkning af fattighusens antal, kommer »att från ett eller annat håll mötas med obenägenhet», men de hysa den öfvertygelsen, att, »om än icke förslaget i samband med frågan om införande af nödig förbättring i försörjningsväsendet inom hufvudstaden kommer att bifallas, den tidpunkt likväl icke skall vara aflägsen, då nyttan och behovet af ifrågavarande förändrade reglering med fattighusen skola allmänt inses och varmt behjertas».

Revisorerna spådde rätt. En centralisering af fattighusen, ehuru efter andra grunder, skulle helt säkert stadsnämnden själf ha genomfört, om man lämnat den tid att fullfölja sina planer. Förrän en ny öfverstyrelse öfvertog fattigvårdsförvaltningen, lyckades det nämnden endast att uppföra den nya försörjningsinrättningen på Norr. För beredande af medel till detta företag erhöll stadsnämnden bemyndigande af sockenstämmonämnden att för hufvudstadens allmänna fattigvårdsräkning upplåna en summa af högst 100,000 r:dr b:ko. Val af lämplig tomt och granskning af ritningar m. m. fördröjde ytterligare en tid arbetets utförande; men den 1 oktober 1860 mottog dock den nya inrättningen de första underhållstagarne från de norra försörjningshusen, hvilka därefter indrogos.

¹ Delegerades utlåtande till Stadsnämnden den 22 Januari 1853. Stadsnämndens protokoll den 18 april s. å. I fattigvårdsnämndens arkiv.

Inrättningen var förlagd till kvarteret Tegelslagaren vid Reparebangatan numera Fleminggatan, på Kungsholmen, och uppförd efter följande plan¹: Uti hufvudbyggnaden, afsedd för försörjningshjonen, funnos 22 större och 2 mindre salar, inrymmande de förre hvardera 20 och de senare hvardera 10 hjon eller tillsammans 460 hjon; hvarförutom 2:ne reservsalar voro inredda på vinden. De förstnämnde 2:ne mindre salarne, belägna i bottenvåningen, voro afsedde att begagnas till vanfrejdade eller vanartiga hjons vårdande. Bredvid hvar och en af dessa salar fanns ett rum med kök för 2:ne vaktmästare, af hvilka närmaste tillsynen å försörjningsafdelningen skulle utöfvas. — Den ena flygeln upptog arbetsafdelningen, innehållande utom källare 4 logementssalar för 48 hjon i hvarje, eller tillsammans 192 hjon, hälften af hvardera könet, 2 arbetssalar för män och 2 för qvinnor, ett rum med kök på nedra botten för en vaktmästare samt å vinden 2 sjuksalar med 10 sängar i hvardera. — I den andra flygeln var utrymme för ekonomin beredt. Där funnos i jordvåningen källare; i bottenvåningen kök med skafferi och boningslägenhet för tjänstepersonal samt matsal, rymmande 100 personer, i 2:dra våningen kontor med arbetsrum, styrelsens sessionssal, erforderliga lägenheter för inrättningens föreståndare och förestånderska samt entreprenören af mathållningen m. m. och i 3:dje våningen vindar. — Ut-husbyggnaden, belägen närmast invid ekonomiflygeln, innehöll tvättstuga, torksal, ett rum för en hydraulisk präss för vattnets utprässande ur de tvättade persedlarne, mangelbod, badrum, särskilda vedbodas för föreståndaren, förestånderskan, entreprenören och vaktmästarne samt latriner för tjänstepersonalen; hvaremot latriner för försörjnings- och arbetshjonen voro inrättade invid de för dessa hjons härbergerande afsedda byggnader.

Det är icke utan afsikt denna beskrifning öfver den nybyggda inrättningen här intagits. Visserligen är det nu 50 år sedan planen öfver inrättningen uppgjordes, men det oaktadt kan man icke undgå att förvånas öfver bristerna i dessa anordningar, hvilka beklagligen redan vid inrättningens öppnande gjorde sig gällande och under de följande åren föranledde ganska kostsamma kompletteringsarbeten. Om det trängande »behovet af andra lokaler än endast logement» upplyste sysslomannen inrättningens styrelse redan 1862 i en framställning,² som visar, att där saknades kyrksal, mot-tagningsrum för läkare och bostadsrum för sköterskor, arbetssalar och verkstäder, badrum, likbod, stall för hästar m. m.

Enligt de provisoriska föreskrifter som stadsnämnden hade utfärdat³ skulle ledningen af inrättningen öfvertagas af en direktion, bestående af ordförande och sex ledamöter. Ordföranden utsågs af stadsnämnden för 3 år i sänder. De sex ledamöterna valdes likaledes för 3 år i sänder af fattigvårds-

¹ Ritningar och kostnadsförslag voro uppgjorda af F. W. Scholander.

² Skrifvelse till Direktionen för Stockholms Norra Försörjnings- och Arbetsinrättning den 25 April 1862. I försörjningsinrättningens arkiv.

³ Stadsnämndens protokoll den 29 augusti 1859. I fattigvårdsnämndens arkiv. — Dessa föreskrifter, till någon del omarbetade, trycktes sedermera och benämndes: Ordningsstadga för Stockholms Stads Norra Försörjnings- och Arbets-Inrättning. Af Stads-Nämnden gillad och fastställd den 26 Augusti 1861.

styrelserna i Storkyrkan, Klara, Jakob och Johannes, Kungsholmen, Ladugårdslandet och Adolf Fredrik.

Inrättningen, som benämndes »Stockholms Stads Norra Försörjnings- och Arbets-Inrättning» — och samtidigt ändrades Arbetshusets namn till »Stockholms Stads Södra Arbets- och Försörjnings-Inrättning» — omfattade trenne afdelningar: en försörjningsafdelning för de norra församlingarnas försörjningshjon, hvarmed förstods personer, som utan att i själfva verket räknas till fattighjon, kunde genom särskilda olycksfall, öfvergående sjukdomstillstånd, anhörigas frånfälle med flera omständigheter, för längre eller kortare tid behöfva tillfällig hjälp; vidare en arbetsafdelning, där från samtliga församlingar fattige och mer eller mindre arbetsföre personer sysselsattes med tjänligt arbete inom eller utom inrättningen; och slutligen en i särskildt därtill afsedd lokal inrättad barack bestämd att för natten mottaga husvilla personer. Inom försörjningsafdelning skulle lokaler finnas att tillgå för sådana ibland hufvudstadens fattighus- och försörjningshjon, som i anseende till våldsamt sinnelag eller vanart icke lämpligen kunde å fattighus vårdas eller med välfrejdade hjon sammanföras.

För hjons intagning å försörjningsafdelningen erfordrades remiss antingen af fattigvårdsstyrelsen i den församling, hjonet tillhörde, eller ock, under tiden mellan fattigvårdsstyrelsens sammanträden, af styrelsens verkställande direktör. Remiss af våldsamt eller vanartigt fattighushjon borde endast af vederbörande församlings fattigvårdsstyrelse meddelas. — De å försörjningsafdelningen intagna hjon skulle förses på fattigvårdens bekostnad med nödortoftig föda och kunde jämväl af inrättningen tilldelas nödig beklädnad, därest icke hjonens egna klädespersedlar af styrelsen på stället befunnos vara i det skick, att hjonen borde tillåtas att begagna dem. — Försörjningshjonen, hvilka icke utan tillåtelse fingo lämna inrättningen, skulle ovillkorligen, i den mån deras förmåga det medgaf och de återhämtat sina krafter, med tjänligt arbete sysselsättas. Det försörjningshjon åter, som icke efter högst ett års oafbrutet vistande å inrättningen blifvit till sina krafter så återställt, att det antingen kunde från inrättningen utskrifvas för att med arbete på egen hand försörja sig, eller ock ansågs böra till arbetsafdelningen öfverflyttas, skulle remitteras till intagning å vederbörligt fattighus, så vidt utrymme för hjonets emottagande där funnes att tillgå. — Vid försörjningshjons utskrifning, förflyttning till arbetsafdelningen eller remitterande till fattighus, äfvensom då hjon blifvit behäftadt med sådan sjukdom, att hjonet ansågs icke kunna eller böra å inrättningen vårdas, skulle läkares skriftliga yttrande af direktionen inhämtas.

Arbetsafdelningen skulle i främsta rummet mottaga de mera arbetsföra hjon, som kunde dit öfverflyttas från försörjningsafdelningen. — Från ordningsbyrån kunde till intagning å lediga platser vid arbetsafdelningen hänvisas sådana i fattigdom stadda, mer eller mindre arbetsföra personer, som antingen af olyckliga omständigheter eller i följd af lättja och håglöshet voro i saknad af stadig hemvist, laga näringsfång eller annan loflig sysselsättning. — Med dylikt hjon upprättades aftal, så att ej hjonet kunde därstädes vistas längre tid eller därifrån flytta inom kortare tid än aftalet

bestämde. — Med afseende å beskaffenheten af hvarje slags arbete, hvarmed de i inrättningen intagna hjon komme att sysselsättas, bestämdes hvad hjonnen utan öfverdrifven ansträngning kunde och borde på dagen fullgöra; ägande direktionen att såsom uppmuntran åt de hjon, som ådagalade synnerlig flit och pålitligt uppförande, efter bepröfvande tilldela flitpenningar i konstant, tillökning i kost eller klädespersedlar, eller annat lämpligt understöd. Dessa i korthet återgifna bestämmelser torde vara tillräckliga för att angifva den ursprungliga organisationen af den ifrågavarande inrättningen.

Vid sidan af dessa tvänne inrättningar för försörjnings- och arbetshjon tillkom en anstalt, som, så att säga, påtvingades stadens fattigvård. För gamla, orkeslösa militärer af Stockholms garnison hade 1834 på enskildt initiativ en inrättning blifvit anordnad med benämning »Försörjningsanstalt för afskedade och uttjente soldater af Garnisonen». Denna inrättning var länge inrymd i en hyrd lokal på Ladugårdslandet. De inhyste erhöillo husrum och värme. Allt annat skulle de själfva förskaffa sig. Redan 1838 befanns det, att de saknade det aldra nödvändigaste, såsom sängar, sängkläder och linne. Tyvärr torde äfven nödig tillsyn öfver anstalten ha felats, enär inom densamma tidtals kunde vistas på en gång män, kvinnor och barn. Sedan upprepade försök att rädda inrättningen ur förfall misslyckats, måste denna slutligen upplösas, af skäl, att den var ur stånd »att meddela fullständigare hjälp och understöd åt der intagne personer, än att de mestadels genom kringstrykande och tiggeri nödgades förskaffa sig lifsuppehälle».

Stadens myndigheter nödgades komma dessa behöfvande till hjälp. Med anledning däraf företogs 1851 mönstring af försörjningstagarne, och befanns, att i inrättningen voro inskrifna 219 personer, men att af dem voro vid tillfället icke mindre än 102 permitterade på längre eller kortare tid i ändamål att förskaffa sig arbetsförtjänst eller af andra orsaker, samt att af de 117 tillstädesvarande 111 befunnos i större eller mindre mån orkeslösa eller sjukliga, så att fattigunderstöd måste dem beredas, och slutligen att af dessa senare 14 hade sin försörjningsort utom Stockholm, hvarför anstalter skulle träffas för deras hemförvisande. Som vid den tiden stadens fattig- och försörjningsinrättningar icke hade utrymme för ett så stort antal behöfvande, fanns för nämnden ingen annan utväg än att inkvartera dessa militärhjon i hyrda lokaler till en början vid Stora Badstugatan och därefter vid Norra Tullportsgatan. Sålunda kom den 1 april 1852 till stånd en ny fattigvårdsanstalt, benämnd »Stockholms Stads Militär-Försörjnings Inrättning».

Öfver ett af de första åren af inrättningens verksamhet finnes bland stadsnämndens handlingar en styrelseberättelse,¹ som är värd uppmärksamhet. Af denna erfar man »att den religiösa och moraliska andan hos hjonnen varit städse i tilltagande, så att begångna fel och förbrytelser med undantag af några få stölder varit af lindrigare beskaffenhet». Den enda bestraff-

¹ Direktionens för Stockholms Stads Militär-Försörjnings Inrättning skrifvelse till Stadsnämnden den 26 januari 1856. I fattigvårdsnämndens arkiv.

ningen, som användts, hade varit portförbud, »som under längre eller kortare tid inskränker den felandes verkningskrets inom Inrättningens lokal, der han under lättare arbete föranledes ej mindre att komma till besinning än ock att afbryta de förhållanden, som inledt honom i det begångna felet. Åtrån och längtan efter den missbrukade friheten, ledsnaden vid det i längden enformiga lifvet inom Inrättningen äro verkningar, som göra detta straff likaså förbättrande för den felande som varnande för kamraterna». — Antalet hjon hade det ifrågavarande året uppgått till 135. Af dessa hade 29 blifvit å inrättningen intagne, 25 hade med döden afgått, 15 hade varit till landet permitterade, 2 hade varit på landet utackorderade, en under året utackorderad hade återkommit, efter vederbörlig uppsägning, och slutligen hade en, på egen begäran, från inrättningen afgått.

Bland de förmåner, som hjonen åtnjöto, omtalas, att de erhållit tillökning i beklädnaden medelst halsdukar, klädes- och linnestibletter, till hvilka persedlars förfärdigande Direktionen låtit begagna affall utaf de från Kongl. Maj:t och Kronan bekomna klädespersedlar samt några par skodon för dem, som af sjukdom, ålderdomssvaghet eller andra omständigheter varit oförmögna att genom arbete förskaffa sig medel till inköp af dylika persedlar. — »Utspisningen är numera i alla hänseenden god och ändamålsenlig, sedan det förut erhållna frukostbrännvinet¹ blifvit utbytt mot en ökad brödportion samt till följd deraf, att Marktenterskan, enligt Stads Nämndens begifvande, fått portionspriset förhöjdt, hvilket gjort för denna möjligt att lemna kraftigare och mera födande mat».

Inrättningen öfverflyttades 1861 till en fattigvården tillhörig större egendom vid Södra Tullportsgatan, numera Östgötagatan, och några år därefter utfärdades för densamma ett fullständigt reglemente.² Enligt detta var inrättningens ändamål att till vård och underhåll mottaga »sådana välfredade, afskedade militärer, som tillhört manskapet af värfvade Arméen och Flottan som inom Hufvudstaden befinnas vara i behof af fattigförsörjning, vare sig att kostnaden därför bör af Staten eller Kommunen bestridas». — Styrelsen bestod af två ledamöter, som af fattigvårdsnämnden årligen utsågos. Den ene skulle företrädesvis öfvervaka ordningen och disciplinen och den andre hufvudsakligen handhafva den ekonomiska förvaltningen. Till sitt biträde hade de en tillsyningsman, som ägde att öfver de å inrättningen intagna hjon utöfva husbonderätt — Utan särskild uppgifven anledning fin-

¹ I forna dagar var nog icke brännvinet en alldeles förbjuden vara i fattighusen, där vaktmästaren hade tillstånd att tillhandahålla hjonen »nödvändiga dryckesvaror», medan hans hustru innehade marketenteriet. I Historik öfver Sabbatsbergs Fattighus 1752—1896 af A. M. Rosenström omnämnes en festlig måltid, som med anledning af aftäckandet af Gustaf III:s staty den 24 januari 1808 serverades hjonen »på fattighusets bekostnad». Denna »tractering» bestod af en sup, en bulle, oxstek, köttsoffa, ett glas vin och $\frac{1}{2}$ öl. — En annan middagsmåltid, som »på Konungens bekostnad» serverades hjonen den 2 juli 1809 med anledning af Deras Majestäters kröning, bestod af *brännvin*, oxstek, öl, limpa och franskt bröd, köttsoffa och vin.

² Reglemente för Stockholms Stads Militär Försörjnings-Inrättning. Af Fattigvårdsnämnden gilladt och fastställt den 20 Juni 1864. — Nytt reglemente utfärdades den 4 nov. 1871. Det innehåller endast mindre förändringar, som hufvudsakligen föranleddes af stadganden i 1871 års förordning.